

УДК 811.111'42'37

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/75-2-31>

Олександра ПАЛЬЧЕВСЬКА,

orcid.org/0000-0002-2090-4870

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри іноземних мов та перекладознавства

Львівського державного університету безпеки життєдіяльності

(Львів, Україна) palch56@ukr.net

Петро ГУБИЧ,

orcid.org/0000-0002-7179-5627

старший викладач кафедри іноземних мов та перекладознавства

Львівського державного університету безпеки життєдіяльності

(Львів, Україна) hubych@ukr.net

Софія АЛЕКСАНДРОВА,

orcid.org/0009-0009-3492-0976

студентка IV курсу

Навчально-наукового інституту психології та соціального захисту

Львівського державного університету безпеки життєдіяльності

(Львів, Україна) sofialexx21@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ПЕРЕКЛАДАЦЬКИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ У ПЕРЕКЛАДІ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ НА АНГЛІЙСЬКУ ТА ПОЛЬСЬКУ (НА МАТЕРІАЛІ ЩОДЕННИКІВ ВІЙНИ)

У статті досліджено проблему адекватного перекладу на англійську та польську мову щоденників війни, які набули особливого поширення після початку повномасштабної війни з Росією. З розповсюдженням таких літературних текстів з'явилася проблема адекватного перекладу цього жанру іноземними мовами з метою досягнення якнайповнішої еквівалентної передачі сенсу та значення цих творів іноземному читачеві, який взагалі ніколи не мав досвіду спостереження таких реалій. Щоденники війни досліджувалися переважно з точки зору літературознавчих студій, розглядалися їх жанрові та стильові параметри. Але вони ще не були об'єктом лінгвістичного дослідження з точки зору перекладацького аналізу, не досліджувалися на предмет адекватного їх перекладу іноземними мовами. Саме досягнення еквівалентності перекладу таких специфічних мовних текстів та використання перекладацьких засобів для вирішення цієї проблеми стали метою цієї розвідки.

Перекладений текст є наслідком трансформації тексту оригіналу, де перекладач використовує найбільш суттєві функціональні характеристики оригіналу та переносить їх на іншу мову і культуру. Очевидно, що перекладний текст буде відрізнятися від оригінального тексту через відмінності у мовах, але перекладач повинен зберігати прагматичні та стилістичні аспекти оригінального тексту, щоб досягти адекватного перекладу. Автори детально проаналізували перекладацькі трансформації, які використовуються при перекладі щоденників війни на англійську та польську мови. Було виявлено, як граматичні та лексичні особливості кожної з цих мов впливають на вибір конкретного перекладацького інструменту в залежності від контексту для досягнення необхідної мети. Успішне відтворення оригінального тексту на іншій мові напряму залежить від застосування перекладацьких трансформацій мовним посередником. Ці трансформації застосовуються тоді, коли не існує відповідного слова чи конструкції в мові перекладу або коли останні не передають граматичні, семантичні, стилістичні та прагматичні особливості оригінального тексту.

Ключові слова: семантика, щоденники війни, переклад, перекладацькі трансформації, адекватність перекладу.

Oleksandra PALCHEVSKA,

orcid.org/0000-0002-2090-4870

Candidate of Philological Sciences,

Associate Professor at the Department of Foreign Languages and Translation

Lviv State University of Life Safety

(Lviv, Ukraine) palch56@ukr.net

Petro HUBYCH,

orcid.org/0000-0002-7179-5627

*Senior Lecturer at the Department of Foreign Languages and Translation
Lviv State University of Life Safety
(Lviv, Ukraine) hubych@ukr.net*

Sofia ALEKSANDROVA,

orcid.org/0009-0009-3492-0976

4th year student

*Educational and Scientific Institute of Psychology and Social Protection
of Lviv State University of Life Safety
(Lviv, Ukraine) sofialexx21@gmail.com*

PECULIARITIES OF USING TRANSLATION TRANSFORMATIONS WHEN TRANSLATING FROM UKRAINIAN INTO ENGLISH AND POLISH (BASED ON THE MATERIAL OF WAR DIARIES)

The article examines the accurate translation problem of war diaries into English and Polish, which became especially widespread after the outbreak of a full-scale war with Russia. With the spread of this literary texts kind, the problem of accurate translation of this genre into foreign languages has arisen in order to achieve the most complete equivalent transmission of the meaning and significance of these works to a foreign reader who has never had the experience of observing such realities. The war diaries have been studied mainly from the literary studies perspective, their genre and style features have been considered. However, they have not been the object of linguistic research in terms of translation analysis, and have not been studied for their accurate translation into foreign languages. The equivalence achievement in the specific language texts translation and the translation tools usage in order to solve this problem is the purpose of this study.

The translated text is the result of the original text transformation, where the interpreter uses the most essential functional characteristics of the original and transfers them to another language and culture. Obviously, the translated text will differ from the original text due to differences in languages, but the interpreter must preserve the pragmatic and stylistic aspects of the original text to achieve an accurate translation. The authors analysed in detail the translation transformations used in the translation of war diaries into English and Polish. It was revealed how the grammatical and lexical features of each of these languages influence the choice of a specific translation tool depending on the context to achieve the required result. Successful reproduction of an original text in another language directly depends on the translation transformations use by a language intermediary. These transformations are applied when there is no corresponding word or construction in the target language or when the latter does not transmit the grammatical, semantic, stylistic and pragmatic features of the original text.

Key words: *semantics, war diaries, translation, translation transformations, translation accuracy.*

Постановка проблеми. Щоденники війни є цінним джерелом інформації про воєнні події, які відображають досвід та переживання осіб, які пройшли через конфлікт. Зараз цей жанр став особливо важливим у зв'язку з початком повномасштабної війни та необхідністю донести інформацію про неї до світової громадськості. Адекватність перекладу полягає у намаганні зробити повідомлення, створене автором оригіналу, доступним для читачів перекладу. (Корунець, 2011: с. 40).

Основною метою перекладацької діяльності є досягнення еквівалентності, тобто такого перекладу, який передає незмінний зміст оригіналу на рівні, який є необхідним і достатнім, і при цьому дотримує відповідний план вираження і норми мови перекладу (Черноватий, 2010: с. 120). Саме цьому завданню допомагає ретельний аналіз перекладацьких трансформацій, які можна використати при перекладі цього жанру літератури.

Аналіз досліджень. До цього часу щоденники війни розглядалися у вітчизняній науці переважно з точки їх жанрової приналежності та стилістичних особливостей (Н. Герасименко, Я. Кулінська та інші). Щоденники війни практично не досліджувались в контексті їх перекладу на іноземні мови, адекватності перекладу та проблем, пов'язаних з цією діяльністю.

Адекватність перекладу вважається більш широким поняттям, ніж еквівалентність перекладу. Вчені В. В. Балахтар та К. С. Балахтар визначають адекватний переклад як відтворення єдності змісту та форми оригіналу засобами іншої мови (Балахтар, 2011). Вони стверджують, що адекватний переклад повинен враховувати як змістову, так і прагматичну еквівалентність, а також не порушувати жодних норм. Такий переклад є точним та не містить жодних спотворень. Для перекладача нормальним є використання

різних мовних трансформацій, що відображають його вміння ефективно використовувати різні мовні ресурси. Проблема застосування перекладацьких трансформацій є цікавою для науковців як вітчизняних, так і зарубіжних, оскільки досягнення адекватного перекладу є головною метою будь-якого перекладача. Успішне відтворення оригінального тексту іноземними мовами із застосуванням перекладацьких трансформацій чітко прослідковується у перекладі щоденників війни перекладачами, на англійську мову: Роксолана Машкова, Оксана Білявська та Інна Волоська, та на польську: Роза Огрізко, Микола Грабовський, Юлія Мартинишин.

Мета статті. У нашій розвідці ми зосередимося на лексико-граматичних трансформаціях у щоденниках війни та їх перекладі з української мови на англійську та польську мови. Це тема, яка має велике значення, оскільки щоденники війни – це важливе історичне джерело, яке допомагає розуміти та оцінювати ситуацію війни крізь призму світогляду та сприйняття її безпосередніми свідками. Аналізуючи лексико-граматичні трансформації у щоденниках війни, ми зможемо детальніше дослідити специфіку мови та стилю таких текстів. У той же час аналіз перекладу на дві мови дозволить продемонструвати різнокультурну конотацію та сприйняттеві домінанти такого жанру.

Виклад основного матеріалу. Пропонуємо детально розглянути перекладацькі трансформації, які були зауважені при аналізі нашого матеріалу.

Калькування в перекладі – це метод, коли перший підходящий відповідник в словнику цільової мови обирається для простих чи складних слів вихідної мови. Ці відповідники зазвичай створюються в мові за допомогою її власних засобів та мають патерн іноземного слова. Цей процес може бути творчим, або вже загальнозживаним (Карабан, 2001: с. 286). Власні назви, наприклад, найчастіше перекладаються за допомогою калькування:

(укр.) «Хлопцеві було 12 років, коли в Україні почалася Революція Гідності, а в Харкові посилювалися проросійські заворушення і з'явилися загроза, що Росія зможе створити тут псевдотворення «Харківська народна республіка». / (англ.) «The young man was 12 when the Revolution of Dignity started in Ukraine, and pro-Russian riots intensified in Kharkiv, and there was a threat that Russia would create the so-called «Kharkiv People's Republic». / (пол.) «Chłopiec miał 12 lat, gdy na Ukrainie rozpoczęła się Rewolucja Godności, a

w Charkowie wzrosły prorosyjskie ruchy, grożąc utworzeniem przez Rosję pseudo-jednostki zwanej «Charkowską Republiką Narodową» (8).

(укр.) «Автор проєкту «Словник війни», Львів Остап Сливинський живе у Львові – місті, яке за час повномасштабної війни прийняло понад 200 000 людей, що приїхали сюди з більш небезпечних регіонів України». / (англ.) «He is the author of A «War Vocabulary» project, Lviv. Ostep Slyvynsky lives in Lviv, a city that hosts more than 200,000 people who have arrived there from the more dangerous regions of Ukraine». / (пол.) «Ostep Slyvynsky, autor projektu «Słownik Wojny», mieszka we Lwowie, mieście, które gościło ponad 200 000 osób, które przybyły tu z bardziej niebezpiecznych regionów Ukrainy podczas wojny na pełną skalę» (8).

Конкретизація значення відбувається, коли широке значення слова в оригіналі замінюється словом з більш вузькою семантикою. Це явище добре помітне у перекладі, де, залежно від контексту, загальне семантичне значення може бути звужене для точнішого відтворення ідеї (Карабан, 2001: с. 300). Наприклад, слово «культурна інституція» може бути відтворене як «the theatre team» або «Zespół teatralny» у відповідному контексті, яке має більш вузьке значення:

(укр.) «Протягом восьми років культурна інституція вже неодноразово працювала із темою війни в Україні (вистави «Timetravellers», «Герої Хаосу», «Галдамаш», «Війна, що змінила Рондо» та ін)». / (англ.) «The theater team has worked with the topic of war in Ukraine for eight years («Timetravellers»; «Heroes of Chaos»; «Galdamash»; «The War that Changed Rondo, and other performances»). / (пол.) «W ciągu ostatnich ośmiu lat Zespół teatralny wielokrotnie zajmowała się tematem wojny na Ukrainie (spektakle «Podróżnicy w czasie», «Bohaterowie chaosu», «Galdamasz», «Wojna, która zmieniła Rondo itp.»)» (8).

Генералізація – це перекладацька трансформація, коли слово зі значенням, що є більш вузьким, замінюється на слово з більш широким значенням у перекладі. Генералізація використовується для того, щоб запобігти перевантаженню тексту різноманітними термінами, які можуть бути незрозумілими українському читачеві, і, таким чином, спростувати загальне розуміння тексту (Карабан, 2001: с. 306). Наведемо приклади генералізації в таких текстах:

(укр.) «На Херсонщині з початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну до правоохоронних органів надійшло майже 500 клопотань про викрадення людей». / (анг.) « Since the beginning of Russia's full-scale invasion of Ukraine,

the law enforcement in the Kherson Region received almost 500 reports about». / (пол.) «Od początku rosyjskiej pełnoskalowej inwazji na Ukrainę organy ścigania w obwodzie chersońskim otrzymały prawie 500 powiadomień na ten temat» (8).

(укр.) «Він також наголошує: законодавство України передбачає, що іноземні громадяни можуть проходити службу винятково на посадах не вище сержантського складу»./ (анг.) «He also notes that according to Ukrainian laws, foreigners can only have the positions no higher than non-commissioned officers». / (пол.) «Zauważa również, że zgodnie z ukraińskimi przepisami, obcokrajowcy mogą zajmować stanowiska nie wyższe niż podoficerskie» (8).

(укр.) «Україна має тривалу історію снівчування людей різних національностей, культур, релігій та світоглядів». / (анг.) «Ukraine has a long history of various ethnicities, cultures, religions, and views co-living peacefully». / (пол.) «Ukraina ma długą historię współistnienia w pokoju różnych grup etnicznych, kultur, religii i poglądów» (8).

Трансформація додавання в перекладі передбачає введення лексичних елементів, які не містяться в оригіналі, з метою правильного відтворення смислу речення або тексту в цільовій мові (Карабан, 2001: с. 308). Наприклад, при перекладі на англійську мову притаманно додавання особового займенника, в той час як в українській та польській мовах займенник опускається:

(укр.) «Але насправді іхати з України не планує»./ (анг.) «But, in fact, he does not plan to leave Ukraine»./ (пол.) «W rzeczywistości jednak nie zamierza opuszczać Ukrainy» (8).

(укр.) «Перше, що зробив на підконтрольній Україні території – пішов до поліції, де розповів все, що з ним сталося». / (анг.) «The first thing he did in the territory controlled by Ukraine was go to the police, where he told the officers everything that had happened to him». / (пол.) «Pierwszą rzeczą, jaką zrobił na terytorium kontrolowanym przez Ukrainę, było udanie się na policję, gdzie opowiedział funkcjonariuszom o wszystkim, co mu się przydarzyło» (8).

Згідно з В. І. Карабаном, вилучення лексичних елементів є виправданим в перекладі, оскільки забезпечує адекватність перекладу та відповідає нормам мови перекладу. Вилучення плеонастичних або тавтологічних лексичних елементів забезпечує усунення зайвих складових тексту, які за нормами мови перекладу є необов'язковими для вираження імпліцитного змісту тексту (Карабан, 2001: с. 311):

(укр.) «І додає: «Ми маємо говорити зі світом, але також маємо й далі надавати доступ до якіс-

ного кіно в Україні». / (анг.) «And she adds: «We must talk to the world but we also have to give access to high-quality films in Ukraine». / (пол.) «Dodaje: «Musimy rozmawiać ze światem, ale musimy także nadal zapewniać dostęp do kina wysokiej jakości na Ukrainie» (8).

(укр.) «За даними аналітичного центру CEDOS, щороку в Україну на навчання приїжджає близько 20 тисяч іноземних студентів». / (анг.) «According to the CEDOS analytical center, about 20 thousand foreign students come to Ukraine to study». / (пол.) «Według centrum analitycznego CEDOS, każdego roku na Ukrainę przyjeżdża około 20 tysięcy zagranicznych studentów» (8).

У наступному прикладі, в українському реченні використовується фраза «та згодом» (і пізніше), яка пропущена в англійському перекладі, оскільки вона передбачається використанням present perfect continuous:

Наведемо речення, де використано опущення для спрощення формулювання українського оригіналу. Фраза «Скільки саме іноземців» (буквально «exactly foreigners», «ilu dokładnie») перекладається як «how many foreigners» або «ilu» в польському перекладі:

(укр.) «Скільки саме іноземців воює в лавах Збройних сил України зараз, представники Збройних сил України не розголошують». / (анг.) «The Armed Forces of Ukraine does not share how many foreigners are fighting for Ukraine now»./ (пол.) «Przedstawiciele ukraińskich sił zbrojnych nie ujawniają, ilu obcokrajowców walczy obecnie w szeregach Sił Zbrojnych Ukrainy» (8).

Перестановка є одним з видів перекладацької трансформації, який полягає у заміні порядку розташування мовних одиниць у тексті перекладу порівняно з оригінальним текстом. Зазвичай цим видом трансформації піддаються слова, словосполучення, частини складного речення та навіть самостійні речення у тексті (Карабан, 2001: с. 314):

(укр.) «Іноземці можуть вступити на військову службу за контрактом до Збройних Сил України добровільно з червня 2016 року, згідно з Положенням про проходження військової служби у Збройних силах України іноземцями та особами без громадянства». / (анг.) «Foreigners have been allowed to conclude voluntary military service contracts with the Armed Forces of Ukraine since 2016 in accordance with the Regulations of Military Service in the Armed Forces of Ukraine by Foreigners and Stateless Persons». / (пол.) «Cudzoziemcy mogą zawierać dobrowolne kontrakty na służbę wojskową w Siłach Zbrojnych Ukrainy od 2016 roku zgodnie z

Regulaminem służby wojskowej w Siłach Zbrojnych Ukrainy przez cudzoziemców i bezpaństwowców» (8).

Зміна порядку слів – це процес трансформації, що передбачає перестановку мовних одиниць у перекладеному реченні в порівнянні з реченням оригіналу з метою дотримання норм синтаксису мови, на яку здійснюється переклад. При перекладі – з української на англійську мову особливо важливо враховувати звичайний порядок слів у мові реципієнта і використовувати відповідні зміни порядку слів, як це продемонстровано в прикладах (Науменко, 2011: с. 27). Аналізуючи приклад можна сказати, що порядок членів речення в українській мові, як і в польській є таким: додаток, присудок, підмет. В той час як в англійському перекладі порядок слів: підмет, присудок, додаток:

(укр.) «Сьогодні в Україні живуть люди понад 130 національностей»./ (анг.) «*More than 130 ethnic groups live now in Ukraine*». / (пол.) «*Obecnie na Ukrainie mieszkają ludzie ponad 130 narodowości*» (8).

В наступному прикладі, в українському реченні додаток «*вперше*» ставиться на початок речення, тоді як в англійському перекладі він ставиться після підмета «*first time*»:

(укр.) «Вже 6 березня він *вперше* приїхав до України»./ (анг.) «*On March 6, he arrived in Ukraine for the first time*». / (пол.) «*6 marca po raz pierwszy przybył na Ukrainę*» (8).

У деяких конструкціях змінено порядок слів у вихідному реченні, що є звичайним при перекладі між мовами з різними граматичними структурами. Також можна додати, що оригінальне речення українською мовою починається із додатка, що є більш природним для української мови, аніж для англійської:

(укр.) «Іноземний легіон Після початку повномасштабного російського вторгнення в Збройних силах України за ініціативою президента Володимира Зеленського з'явився Інтернаціональний

легіон – окремих підрозділ, до якого можуть вступати іноземці». / (анг.) «*Foreign Legion After the full-scale Russian invasion, the President of Ukraine Volodymyr Zelensky initiated creation of the International Legion, a separate unit that may be joined by foreigners, as the part of the Armed Forces of Ukraine*»./ (пол.) «*Legia Cudzoziemska Po pełnoskalowej inwazji rosyjskiej, prezydent Ukrainy Wołodymyr Zeleński zainicjował utworzenie Legii Cudzoziemskiej, odrębnej jednostki, do której mogą wstępować cudzoziemcy, jako części Sił Zbrojnych Ukrainy*» (8).

У прикладі «з'явився Інтернаціональний легіон» перекладено як «*the President of Ukraine Volodymyr Zelensky initiated creation of the International Legion*» або «*prezydent Ukrainy Wołodymyr Zeleński zainicjował utworzenie Legii Cudzoziemskiej*» (8), що підкреслює роль і агентурність президента в процесі створення підрозділу.

Висновки.

Щоденники війни у зв'язку з сучасними історичними подіями зайняли важливе місце у свідомості сучасного українського суспільства. Переклад їх іноземними мовами набув величезної актуальності у зв'язку з необхідністю поінформувати міжнародну спільноту про події, які відбуваються в нашій країні. Саме тому проблема перекладу такого жанру текстів, засобів, за допомогою яких можна досягнути адекватного перекладу має велике значення. Переклад має на меті досягнення еквівалентності, що означає створення тексту, який передає незмінний зміст оригіналу на необхідному та достатньому рівні, дотримуючись відповідного плану вираження та мовних норм перекладу. Лексичні та граматичні трансформації є невід'ємною складовою перекладу, в процесі якого перекладач намагається досягнути стовідсоткової еквівалентності за найменших втрат. Перспективу вбачаємо у використанні корпусних технологій для аналізу мови щоденників війни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Балахтар В. В., Балахтар К. С. Адекватність та еквівалентність перекладу. URL: <http://www.confcontact.com/20110531/fkbalahhtar.htm>
2. Герасименко Н. Сучасна воєнна проза: жанровостильова типологія. *Слово і Час*. 2023. № 3 (729). С. 35–49. <https://doi.org/10.33608/0236-1477.2023.03.35-49>
3. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Ч. Лексичні, термінологічні та жанровостилістичні труднощі. Вінниця : Нова книга, 2001. 576 с.
4. Корунець І. В. Порівняльна типологія англійської та української мов. Вінниця : Нова книга, 2003. 464 с.
5. Кулінська Яніна. Сучасні воєнні щоденники форма самовираження чи текст пам'яті. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*, 2020, 46: 78–82.
6. Науменко Л.П., Гордєєва А.Й. Практичний курс перекладу з англійської мови на українську : навч. посібник. Вінниця: Нова книга, 2011. 136 с.
7. Черноватий Л. І. Переклад англійської економічної літератури. Вінниця: Нова книга, 2010. 272 ст.

8. War. Stories from Ukraine. URL: <https://www.warstoriesukraine.com/?fbclid=IwAR00A6aTndWxa2twj6dapOyHSV7cZz8rz1ZZukOX0ulKd4OIra30MbmwGk>

REFERENCES

1. Balakhtar, V. V., Balakhtar, K. S. (2011) Adekvatnist ta ekvivalentnist perekladu. [Adequacy and equivalence of translation] URL: <http://www.confcontact.com/20110531/fkbalakhtar.htm> [in Ukrainian]
2. Herasymenko N. (2023) Suchasna voienna proza: zhanrovostylova typolohiia. [Modern military prose: genre and style typology] Slovo i Chas – Word and Time, 3 (729). 35–49. <https://doi.org/10.33608/0236-1477.2023.03.35-49> [in Ukrainian]
3. Karaban V. I. (2001) Pereklad anhliiskoi naukovoï i tekhnichnoi literatury. Ch. I. Leksychni, terminolohichni ta zhanrovo-stylistychni trudnoshchi. [Translation of English scientific and technical literature. Part I. Lexical, terminological and genre-stylistic difficulties] Vinnytsia: Nova knyha – New Book, 576. [in Ukrainian]
4. Korunets I. V. (2003) Porivnialna typolohiia anhliiskoi ta ukrainskoi mov. [Comparative typology of English and Ukrainian languages]. Vinnytsia: Nova Knyha – New book, 464. [in Ukrainian]
5. Kulinska Yanina. (2020) Suchasni voieni shchodennyky forma samovyrazhennia chy tekst pamiaty. [Contemporary War Diaries as a Form of Self-Expression or a Text of Memory] Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu – Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. Serii: Filolohiia – Series: Philology, 46: 78–82. [in Ukrainian]
6. Naumenko L.P., Hordieieva A.I. (2011) Praktychnyi kurs perekladu z anhliiskoi movy na ukrainsku : navch. Posibnyk. [Practical course of translation from English into Ukrainian: a textbook] Vinnytsia: Nova Knyha – New book, 136. [in Ukrainian]
7. Chernovatyi L. I. (2010) Pereklad anhlmovnoi ekonomichnoi literatury. [Translation of English-language economic literature] Vinnytsia: Nova knyha – New book, 272. [in Ukrainian]
8. War. Stories from Ukraine. URL: <https://www.warstoriesukraine.com/?fbclid=IwAR00A6aTndWxa2twj6dapOyHSV7cZz8rz1ZZukOX0ulKd4OIra30MbmwGk>